

SAVANORIŲ VAIDMUO ĮGYVENDINANT VAIKŲ SOCIALINĖS GEROVĖS PROGRAMAS BENDRUOMENĖJE

Dr. Ilona Jonutytė

Klaipėdos g. universitetas, Pedagogikos fakultetas, Socialinės pedagogikos katedra
S. Nėries g. 5, 5800 Klaipėda
Telefonas 39 86 37
Elektroninis paštas sraige@sala.lt

Pateikta 2001 m. gruodžio 4 d.

Parengta spausdinti 2002 m. balandžio 30 d.

Recenzavo Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakulteto Ugdymo metodikų katedros lektorė dr. Gražina Šmitienė ir šio fakulteto prodekanė dr. Rasa Braslauskienė

Santrauka

Visaapimantys socialiniai visuomenės pokyčiai sustiprino vaikų socialinės gerovės apsaugos poreikį ir kartu susilpnino šeimos ir bendruomenės ugdomąsias funkcijas. Tokiame kontekste vaikų socialinė gerovė tampa socialinės politikos prioritetine sritimi. Šiandien vyriausybė ne tik nebegali, bet ir nebenori viena spręsti vaikų problemas, todėl demokratinėse šalyse jas padeda spręsti ir nevyriausybinės organizacijos (NVO). NVO dažniausiai skatina ir aktyvina savanorišką pagalbą, teikia socialines paslaugas bendruomenės nariams.

Straipsnyje, remiantis užsienio autorių tyrimais, atskleidžiama bendruomenės samprata, savanoriškos pagalbos, teikiamos įgyvendinant socialinės gerovės programas, ypatumai. Analizuojami savanoriškos veiklos modeliai užsienio šalyse, daug dėmesio skiriama savanorystei Lietuvoje apibūdinti. Pateikiami tyrimo rezultatai, nusakantys savanorišką socialinį darbą, atskleidžiantys jaunimo savanoriškos veiklos ypatumus: jų motyvus, darbo sritis, skatinimo formas, pasirengimo savanoriškai veiklai lygį.

Tyrimo rezultatų interpretacijos pagrindu parodoma, jog bendruomenė per savanorišką veiklą turi nemažai galimybių įgyvendinti socialinės gerovės programas, atitinkančias tikruosius vaikų poreikius. Savanorio veikla bendruomenėje aprėpia kelias funkcijas: socialinės gerovės programų kūrimą ir vykdymą, tarpininkavimą tarp vaiko ir formalių socialinės pagalbos institucijų, siekiančių užtikrinti sėkmingą vaiko socializaciją. Pastaroji funkcija straipsnyje ypač pabrėžiama, parodoma, jog savanoriai gali teikti ne tik tiesioginę socialinę pagalbą vaikams, bet ir būti vaiko ir suaugusiųjų, vaiko ir bendruomenės, vaiko ir profesionalų tarpininkai. Tyrimo duomenų analizė parodė ir tai, jog būtina iš anksto rengti savanorius įgyvendinti bei nuolat palaikyti socialinės gerovės vaikams programas, aktyviai juos skatinti siekiant savanorių veiklos tęstinumo bendruomenėje.

Straipsnį sudaro trys pagrindinės struktūrinės dalys. Pirmoje straipsnio dalyje aptariama bendruomenės samprata, savanorių socialinės veiklos ypatumai. Antroje dalyje analizuojami savanoriškos socialinės veiklos modeliai Vakarų šalyse savanorių veiklos aspektu. Trečioje dalyje nagrinėjamas savanorystės Lietuvoje ir savanorių dalyvavimo veikloje, kuria įgyvendinamos vaikų gerovės programos, ypatumai.

Vaikų socialinės gerovės programų poreikis

Vaikų apsauga, jų socialinė gerovė – tai klausimai, į kuriuos ieškota atsakymų per visą žmonijos egzistavimo laikotarpį. Dabartinis laikotarpis sukūrė palankias sąlygas mokyti vaikus ir kurti jų gerovę, pripažįstami saviti vaiko poreikiai ir teisė juos įgyvendinti taip skatinant sėkmingesnę vaiko socializaciją. Kita vertus, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai, visuomenės anonimiškumas susilpnino šeimos ir bendruomenės atsakomybę už vaiką. Šiandien Lietuvos visuomenėje naujai iškyla vaikų socialinės problemos, pavyzdžiui, nusikalstamumas, alkoholis, narkomanija, prostitucija, seksualinė prievarta, savižudybės, tėvų skurdas, nedarbas.

Vaikų brendimo procesą sunkina įtampa, nesaugumas šeimoje ir mokykloje, bendravimo su artimaisiais sunkumai, plintantis bendraamžių ir tėvų alkoholis, narkomanija. Y. Lamontagne'as taip apibūdina jaunimo sociokultūrinę aplinką: „Šiuolaikinis jaunimas išgyvena daugybę socialinių pokyčių, pavyzdžiui, besikartojančius pedagoginius eksperimentus, irstančią vertybių sistemą, individualizmo įsigalėjimą. Dėl rinkos reikalavimų ir vykdomos kainų efektyvumo politikos jauni žmonės daug anksčiau turi planuoti savo karjerą, kad laiku įgytų reikiamus profesinius įgūdžius konkurencijos valdomame pasaulyje. Galiausiai jie turi gyventi pasaulyje, kuriam gresia atominis karas, badas ir pražūtingi užterštos aplinkos padariniai” (1999, p. 83). Daugeliu atveju šias problemas vaikai sprendžia vartodami alkoholį, narkotikus, darydami nusikaltimus arba pasitraukdami iš gyvenimo.

Vaikų socialinių problemų sprendimas, prevencinių programų strategijų kūrimas net ir nepriklausomoje Lietuvoje vis dar lieka prioritetine, o tai reiškia – laukiančia neatidėliotino sprendimo – sritimi. Visuomenėje vaikai dėl savo socialinio nebrandumo yra labiausiai pažeidžiama grupė, todėl kyla socialinės vaikų gerovės ir jos apsaugos problema. Kyla klausimas, kas šią problemą turėtų spręsti? Demokratinės šalys seniai suvokė, jog vien vyriausybė nepajėgi išspręsti visų žmonių kamuojančių problemų, todėl Vakarų šalyse socialinę veiklą plačiai vykdo nevyriausybinių organizacijų (NVO) (Leliūgienė, 1997), teikiančios socialines paslaugas. D. Pūras straipsnyje „Ar turime prievartos prevencijos strategiją?“, kritikuodamas neefektyvią vyriausybės paslaugų struktūrą vaikams bei jų šeimoms pastebi, kad „vis aktyviau reiškiasi nevyriausybinių organizacijų, kurios pagal savo galimybes vykdo efektyvias prevencines programas. Pats viltingiausias ženklas – savanorių judėjimas, kuris tampa vis stipresnis ir parodo didžiulį visuomenėje slypintį potencialą” (1999, p. 9).

Apibendrinus įvairių autorių (S. J. Elliso, 1985; P. Jordano, M. Ochmano, 1998; B. B. Stallingso, 1998) mintis *socialinio darbo savanorį galima apibūdinti kaip asmenį, laisva valia aukojantį savo laiką kitų žmonių labui, nesitikintį už tai atlyginimo, tačiau siekiantį asmeninio tobulėjimo, įgyjantį patirties, gaunantį dvasinės naudos, kuria dalijasi su bendruomene, bei prisiimantį atsakomybę už savo veiklą.*

Problema. Pažymėtina, kad savanorystės reiškinys sulaukė mokslininkų dėmesio tik 9–ajame dešimtmetyje. Savanorystę įvairiais aspektais tyrė E. G. Clary, M. Snyderis (1991), V. Molly (1998), S. J. Ellis (1985), W. Naidichas, M. Chisholmas (1996), J. Pattersonas, Ch. Tremperis, P. Rypkema (1994) ir B. B. Stallings (1998). Užsienio autorių tyrimų apžvalga parodė, jog savanorystės klausimai dažniausiai nagrinėjami socialinės psichologijos, sociologijos, istorijos aspektais. Tačiau savanorių, kaip neprofesionalių socialinių darbuotojų, vaidmens ir jo sąsajos su sėkminga vaikų socialine gerove tyrimuose neaptikta.

Lietuvoje socialinio pedagogo veiklos aspektus atskleidė J. Vaitkevičius (1995), B. Bitinas, E. Giedraitienė (1997), I. Leliūgienė (1997). Nepaisant to, jog socialinių pedagogų veikla yra artima savanorių veiklai, atsiranda būtinybė tirti savanorių, kaip specifinių ugdytojų, veiklos ypatumus ir jų vaidmenį skatinant bendruomenę įgyvendinti vaikų socialinės gerovės programas.

Savanorių veiklos analizė, susijusi su dalyvavimu vaikų socialinės gerovės programose, bendruomenėje kelia tam tikrus klausimus: 1) kas yra bendruomenė ir koks yra savanorių statusas joje? 2) kaip savanoriai įgyvendina bendruomenėje vaikų gerovės programas?

Tyrimo, pristatomo straipsnyje, **tikslas** – atskleisti savanorių veiklos svarbą įgyvendinant socialinės gerovės programas bendruomenėje.

Tyrimo **objektas** – savanorių, įgyvendinančių socialinės gerovės programas vaikams

bendruomenėje, socialinė veikla.

Tyrimo **metodai** – mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, statistinė analizė.

Bendruomenė – savanoriškos veiklos pamatas. Mokslinėje literatūroje bendruomenė nėra vienareikšmiškai apibrėžiama. Bendruomenė yra gana plati sąvoka, turinti daugybę formų ir aspektų, todėl sunkiai nusakoma. Straipsnio atskaitos tašku pasirinktas L. C. Johnsono bendruomenės apibūdinimas: „*Bendruomenė – tai socialinė sistema, jungianti gyventojus, bendras institucijas ir vertybes bei svarbias socialines individų ir institucijų sąveikas*” (2001, 204). Bendruomenė yra socialinė sistema, teikianti socialines paslaugas savo nariams. Taigi bendruomenės sistemos funkcionavimas, anot L. C. Johnsono (2001), susijęs su problemomis ir paslaugų teikimu. Demokratinė visuomenė negali egzistuoti ten, kur tarp skirtingų kultūrinės, ekonominės, religinės, socialinės sąlygas turinčių bendruomenės narių nesikeičiama informacija, nesidalijama pareigomis bei funkcijomis gerinant sveikatos, švietimo, socialinių paslaugų sferas.

Tik funkcionali bendruomenė pajėgi atlikti minėtas funkcijas, todėl būtina vykdyti socialinį darbą ne tik bendruomenėje, bet ir išorėje. Kaip vieną iš bendruomenės darbo formų C. Sutton (1999) nurodo bendruomenės organizavimą. Ją autorė supranta kaip geros kaimynystės projektų kūrimą, savanorių įtraukimą į socialinių paslaugų teikimą, bendruomenės švietimą ir kvietimą dalyvauti savo bendruomenės socialinėje veikloje.

Taigi socialinis darbuotojas ar kiti profesionalai, atstovaujantys formaliai sistemai, įgyvendindami socialinės gerovės programas gali pasinaudoti sąlyginai nebrangiais žmogiškaisiais išteklių, pavyzdžiui, savanoriais. Be to, moksliniai tyrimai patvirtina savanoriškos pagalbos efektyvumą. J. Lipsey (1983), analizuodamas intervencijos programas, sumažinusias nusikalstamumą, priėjo prie išvados, jog bendruomenėje įgyvendinamos poveikio programos nusikaltusių paauglių atžvilgiu efektyvesnės nei stacionarių įstaigų programos [imta iš L. C. Johnson, 2001, 304]. W. Naidichas ir M. Chisholmas (1996), analizuodami darbo su „gatvės“ paaugliais veiksmingumą, pastebėjo, kad ypač verta į šį darbą įtraukti savanorius ir bendramžiūs paauglius. Profesionalo/socialinio darbuotojo/pedagogo teikiama profesinė pagalba jaunesiems savanoriams gali būti efektyvus metodas, taikytinas dirbant su tais paaugliais, kurie nepasiruošę užmegzti ryšio su suaugusiais. Taip savanoris ne tik suteikia tiesioginę pagalbą savo bendruomenės nariams, bet ir padeda profesionalams bei kitiems suaugusiems, kurie patiria sunkumų bandydami užmegzti ryšius su paaugliais.

Taigi savanoriai yra socialinės veiklos iniciatoriai bendruomenėje. Jie planuoja ir kuria socialinės gerovės programas, tenkinančias žmonių poreikius. Be to, savanoriai teikia tiesioginę socialinę pagalbą įvairioms bendruomenės grupėms ir atlieka tarpininko vaidmenį, ypač dirbant su rizikos grupės vaikais ir paaugliais, nepasitikinčiais profesionalais, taip pat su kai kuriais suaugusiais. Savanoriai, siekdami ne vykdyti profesionalią pagalbą, bet užmegzti ilgalaikius emocinius santykius su vaiku, patenkina esmingiausią vaiko poreikį – būti mylimam ir saugiam, įgyja vaiko pasitikėjimą. Taigi savanoris turi galimybę sujungti nutrūkusią grandį tarp vaiko ir suaugusiojo, atkurti ryšius su bendruomene bei sustiprinti bendradarbiavimą su institucijomis, kurios vaikui teikia profesionalią pagalbą.

Savanorių veiklos modeliai Vakarų šalyse. Baltimorės John Hopkins universitetas atliko išsamią lyginamąją analizę keturiose Europos Sąjungos valstybėse (Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje), siekdamas įvertinti ekonominį sektorius indėlį. Tyrimai parodė, kad savanoriškos pagalbos sektorius ne tik gerina gyvenimo kokybę, bet ir sprendžia įdarbinimo bei ekonominės plėtros klausimus. Savanoriškos organizacijos apmoko bedarbius, organizuoja kvalifikacijos kėlimo kursus, teikia paslaugas „jautrioms“ gyventojų grupėms: neįgaliesiems, vaikams, jaunimui, priskirtam rizikos grupei (Eurokomisijos pranešimas apie savanoriškų organizacijų ir fondų vaidmenį, 1998, p. 5).

Didžioji Britanija. Šioje šalyje savanoriškos socialinės pagalbos sektorius gerai išplėtotas. 1991 m. atliktas tyrimas parodė, jog beveik visi gyventojai yra pasirengę savanoriškai dirbti. Šio tyrimo metu paaiškėjo, jog Didžiosios Britanijos savanoriai buvo asmeniškai pakviesti dirbti savanorišką darbą arba patys susirado organizaciją. Kaip ir daugelyje Europos šalių, čia veikia rajoniniai savanorių įdarbinimo centrai, kur norintieji dirbti savanorišką darbą įgyja reikiamą kvalifikaciją. Iš šių centrų savanoriai nukreipiami į organizacijas, sudarančias

sąlygas jiems savanoriškai veikti bendruomenės labui (Savanoriško darbo pradžiamokslis, 1997).

Pastaraisiais metais **Danijos** Vyriausybė parodė susidomėjimą savanorišku darbu; jos palankų požiūrį nulėmė brangios socialinės paslaugos šioje šalyje. Danai savanorišką darbą supranta kaip nemokamą, nenukreiptą į savanorio ar jo šeimos narių gerovę, atliekamą pagal susitarimą su organizacija ar grupe. 1987 m. Danijos socialinių tyrimų institutas atliko savanoriško darbo išplitimo tyrimą. Rezultatai parodė, jog vienas ketvirtadalis visų Danijos gyventojų dirbo savanorišką darbą (nuo to laiko skaičiai nelabai pasikeitė). Tyrimo analizė parodė, jog 18 proc. apklaustų savanorių teigė, kad savanoriškai veikti juos paskatino draugai ir šeima; du trečdaliai buvo asmeniškai pakviesti dirbti savanorišką darbą. Pagrindinis motyvas, skatinantis dirbti savanorišką darbą, yra noras pakeisti susidariusią padėtį (Savanoriško darbo pradžiamokslis, 1997).

Prancūzijoje veikia savanoriško darbo platus sektorius, kurio tikslas yra skatinti filantropiją, savanorišką veiklą, piliečių aktyvumą. Nevyriausybinių organizacijų Prancūzijoje vadinamos asociacijomis. Per 90 asociacijų veikia socialinėje sferoje, socialinės rūpybos ir bendruomenės plėtros klausimais. Tyrimo duomenys rodo, jog 1995 m. savanoriškoje veikloje dalyvavo 49 proc. gyventojų. Prancūzijos Nepriklausomo veiklos tyrimo rezultatai parodė, jog dauguma prancūzų savanorių yra 35–44 metų. Savanoriai daugiausiai dirba religinėse organizacijose sprendžiant švietimo ir jaunimo ugdymo klausimus.

Viena didžiausių religinių organizacijų Prancūzijoje – „Katalikų delegacija bendradarbiavimui“ (*Delegation Catholique pour la cooperation (DCC)*). Šios organizacijos tikslas – skatinti skirtingų kultūrų, religijų ir tautų solidarumą visame pasaulyje. DCC įsipareigoja atrinkti ir parengti savanorius tokio pobūdžio misijoms. Ši organizacija vienija tiek dvasininkus, tiek pasauliečius. DCC atrenka ir parengia misijoms savanorius, kurie atvyksta iš įvairiausių Prancūzijos Katalikų Bažnyčios bendruomenių, judėjimų, tarnybų. Nuo 1967 m. DCC organizacija išsiuntė į skirtingas pasaulio šalis daugiau nei 12 000 savanorių. Dažniausiai savanoriai dirba šiose srityse: 40 proc. švietimo sistemoje; 22 proc. socialinėse tarnybose; 16 proc. vadybos ir mikroekonomikos srityje; 13 proc. sveikatos sistemoje (*Volontariat international partenariat et solidarite*, 1998).

Visose minėtose šalyse savanoriams siūlomas labai platus veiklos spektras: veikla vaikų ir jaunimo centruose, užsiėmimų bei renginių organizavimas kultūros bei rekreacijos klausimais, pagalba pagyvenusiems, vienišiesiems, ligotiesiems žmonėms bei žmonėms su negalia; kova prieš rasizmą, moterų diskriminaciją; dalyvavimas vaikų smurto, nusikalstamumo prevencijos darbe.

Savanorių socialinis darbas labiausiai pasireiškia bendruomenės centrų veikloje. Dabar ypač populiarūs bendruomenės centrai Olandijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Skandinavijos bei kitose pasaulio šalyse; tokie centrai pradėti kurti ir Lietuvoje.

Bendruomenės centras (bendruomenės namai) – tai vieta, kurią mikrorajono gyventojai gerai žino ir gali lengvai pasiekti. Bendruomenės centras – tai namai, atviri visiems, nesvarbu, kokia žmogaus tautybė, religiniai ar politiniai įsitikinimai; visus vienija tradiciškai susiklostęs priklausymas tai pačiai bendruomenei, kurią veikia gyvenamoji vieta ir bendri interesai. Bendruomenės centras turi nevyriausybinių organizacijų juridinį statusą, jame dirba vienas arba keli profesionalai ir daugybė savanorių. Savanoriai bendruomenės centruose vykdo įvairiausias programas, dalyvauja projektuose, kurie nukreipti į bendruomenės narių poreikių tenkinimą. Bendruomenės centruose teikiamos paslaugos, atitinkančios visų amžiaus bei socialinių grupių poreikius (Johnsonas, 1998).

Šiandien iškyla nauja edukacinė problema – jauno žmogaus, pasižyminčio pilietiniu aktyvumu, priimančio naujas ir nuolat kintančias socializacijos sąlygas bei prisiimančio atsakomybę už Europos ateities likimą, ugdymas. Šį uždavinį padeda spręsti Europos savanorių tarnyba (EST), skatinanti jaunimą pasišvęsti savanoriškai veiklai, dalyvauti įvairiuose socialiniuose projektuose, nukreiptuose į pagalbą sau ir kitiems.

EST yra atvira visiems jauniems žmonėms, nereikalauja socialinės veiklos patirties bei nekelia ypatingų sąlygų jauniems savanoriams, tačiau yra sugriežtinti reikalavimai organizacijoms, priimančioms savanorius. Europos savanorių gali tapti kiekvienas jaunas 18–25 metų

žmogus, gyvenantis vienoje iš Europos Sąjungos valstybių arba Norvegijoje bei Islandijoje. Pirmenybė teikiama jauniems žmonėms, gyvenantiems nepalankiomis socialinėmis, kultūrinėmis, geografinėmis sąlygomis (*European voluntary service for young people*, 1999).

Savanorystė Lietuvoje ir jos veiklos aspektai. Atgimimo laikotarpis Lietuvoje paskatino piliečius aktyviau dalyvauti valstybės kūrimo procese. Lietuvoje kuriasi nevyriausybines organizacijos (NVO), kuriose savanoriai, daugiausia jaunimas, įsitraukia į visuomenės problemų sprendimą, teikia socialinę pagalbą įvairioms bendruomenės grupėms, ypač socialinės raidos rizikos grupės vaikams ir paaugliams. Tokiose organizacijose, pavyzdžiui, Jaunimo psichologinės paramos centre Vilniuje, Kauno jaunimo organizacijoje „Actio Catholica Patria“, Dvasinės pagalbos jaunimui centre (DPJC) Klaipėdoje, jaunesni savanoriai teikia pagalbą įvairiomis formomis: dirba su vaikais stovyklose, organizuoja jų laisvalaikį, konsultuoja telefonu, teikia socialinę pagalbą paaugliams, linkusiems į teisėtvarkos pažeidimus. Nepaisant to, jog pirmieji socialiniai darbuotojai buvo savanoriai ir istoriškai tai labai svarbus šaltinis teikiant socialinę pagalbą bendruomenei, šiuo metu, ypač Lietuvoje, neskiriama daug dėmesio šiam reiškiniiui tirti.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas. Siekiant apibūdinti socialinio darbo savanorystės reiškinį Lietuvoje ir savanoriškos veiklos aspektus 1999 m. buvo atliktas tyrimas. Tiriant panaudota anketa. Tyrime dalyvavo Klaipėdos miesto savanoriai, dirbantys Dvasinės pagalbos jaunimui centre, Kauno miesto savanoriai, dirbantys organizacijoje „Actio Catholica Patria“, Vilniaus miesto savanoriai, dirbantys organizacijose „Jaunimo psichologinės paramos centras“, „Big Brothers/Big Sisters Lietuva“ bei „Austėja“, ir kitų organizacijų nariai (141 savanoris). Taikyta mišraus tipo anketa su atvirais ir uždariais klausimais.

Iš viso į anketos klausimus atsakė 141 savanoris, iš jų – 58 proc. Klaipėdos savanorių, 18 proc. – Vilniaus, 16 proc. – Kauno ir 15 proc. – iš kitur.

1 lentelė. Demografiniai duomenys

	Amžius				Išsimokslinimas			Lytis	
	Iki 18 m.	18–21 m.	22–25 m.	26 m. ir daugiau	Nebaigtas vidurinis	Vidurinis	Aukštasis	Merginos	Vaikinai
Proc.	29	40	23	8	16	61	23	69	31

Lietuvoje daugiausia 18–21 metų savanorių. Europos savanorių centro duomenimis, 1999 m. savanoriškoje veikloje dalyvavo 47,7 proc. 18–20 m., 30 proc. 21–23 m., 21,8 proc. 24–26 m., 0,4 proc. 27–28 m. savanorių (*Results of the Pilot Action 1996–1997. State of play for the Programme 1998–1999*, 1999). Taigi yra tendencija, jog Lietuvoje savanoriškoje veikloje aktyviausiai dalyvaus jaunimas.

Savanorių veiklos motyvacija. Tyrimo metu aiškintasi, kas skatina jaunimą savanoriškai veikti.

2 lentelė. Jaunimo motyvai savanoriškai veikti

Atsakymai	Proc.
Noras padėti kitam žmogui	25
Noras tobulinti save	19
Noras įgyti patirties	18
Poreikis bendrauti	12
Noras susirasti draugų	11
Noras turiningai praleisti laisvalaikį	8
Noras puoselėti krikščioniškas vertybes	3
Kita	4

Duomenų analizė parodė, jog labiausiai jaunus žmones savanoriškai veikti skatina noras padėti kitiems. Be to, jauni žmonės nori patenkinti savo asmeninius poreikius. Tai rodo

noru tobulinti save ir įgyti patirties motyvai. Jaunam žmogui svarbu patenkinti poreikį bendrauti ir susirasti draugų. Mažiausiai įtakos norui savanoriškai veikti turi poreikis turiningai praleisti laisvalaikį ir siekimas puoselėti krikščioniškas vertybes. 4 proc. nurodė kitus motyvus (poreikį išreikšti save, socialinių permainų visuomenėje siekimą, gyvenimo prasmės ieškojimą, norą išbandyti save ir pan.).

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokius darbus savanoriškais pagrindais savanoriai atlieka organizacijose.

3 lentelė. Savanorių atliekamų darbų analizė

Veiklos rūšys	Proc.
Socialinis darbas su vaikais	31
Organizaciniai darbai	17
Naujų savanorių rengimas	16
Socialinis darbas su paaugliais	12
Anoniminis psichologinis konsultavimas telefonu	10
Socialinis darbas su pagyvenusiais žmonėmis	7
Neatsakė	7

Savanorių atsakymų analizė parodė, jog tarp jaunimo populiariausias darbas yra socialinis darbas su vaikais. Jauni žmonės mažiausiai linkę padėti pagyvenusio amžiaus žmonėms. Tai sutampa su dauguma savanoriško jaunimo darbo tyrimų rezultatais Europoje. Europos savanorių centro duomenimis, dažniausiai jaunieji savanoriai dalyvavo projektuose, kur teikiama pagalba vaikams ir jaunimui (*Results of the Pilot Action 1996–1997. State of play for the Programme 1998–1999*, 1999). V. Molly (1998) tyrimai taip pat patvirtino šį faktą. Ji teigia, jog jauni savanoriai labiau linkę padėti vaikams ir jaunimui, nes jie jaučia turintys panašumų su jais, ir tai leidžia lengviau užmegzti ryšį bei bendradarbiauti.

Iš visų tyrime dalyvavusių organizacijų daugiausia socialinių programų (10) vykdo Dvasinės pagalbos jaunimui centras Klaipėdos mieste. Šias programas 2000 m. įgyvendino 204 savanoriai, kurių amžiaus vidurkis yra 16–23 m. Trumpai apžvelgsime programas, kurios nukreiptos į vaikų ir paauglių socialinę gerovę:

Programa „**Sniego gniūžtė**”. Šią programą vykdančios savanoriai, kurių dauguma – paaugliai, organizuoja savo bendraamžiams savaitgalio stovyklas mokyklose, kur vykdoma alkoholio, narkotikų ir toksinių medžiagų prevencija. Ši programa tarp jaunųjų savanorių populiari, nes viso darbo organizatorius yra jaunimas, o suaugusieji stovykloje turi tik patariamąją teisę, konsultuoja kilus sunkumams.

Programos „**Tikrasis pagalbininkas**” tikslas – mokyti moksleivius pastebėti bendraamžiams kylančias problemas kasdienėse situacijose. Šios programos savanoriai veda trijų dienų seminarus 9–12 klasių moksleiviams, kurių metu moko padėti sau ir savo bendraamžiams. Seminaro metu dalyviai nagrinėja šias temas: pasitikėjimas savimi, cheminė priklausomybė, seksualinė prievarta, savižudybės ir pan.

Programa „**Vyresnieji draugai**”. Ši programa vykdoma tarptautinės programos „Big brother/big sisters” pagrindu. Šios programos savanoriai padeda vaikams ir paaugliams iš nepilnų šeimų. Pagalbą savanoriai teikia individualiai bendraudami su vaiku, nuolat palaikydami glaudžius ryšius. Savanoris atlieka vyresniojo brolio ar vyresniosios sesers funkcijas.

Vaikų vasaros stovyklos programa nukreipta į socialinę pagalbą vaikams vasaros metu. Savanoriai teikia pagalbą 7–12 metų socialiai remtinų šeimų vaikams ir įgyvendina įvairias saviraiškos, užimtumo programas, skirtas mokyti vaikus prevencijos tikslais.

Programos „**Jaunimo linija**” tikslas – anonimiškai teikti dvasinę, psichologinę pagalbą telefonu vaikams ir paaugliams, turintiems įvairių problemų, išgyvenantiems krizę ar galvojantiems apie savižudybę.

Programa „**Paauglių klubas**”. Programos tikslas – teikti socialinę pagalbą rizikos grupės vaikams ir paaugliams, gyvenantiems nedarniose, turinčiose įvairių sunkumų šeimose,

linkusiems į teisėtvarkos pažeidimus. Savanoriai kartu su profesionaliu socialiniu pedagogu veda socialinių gebėjimų ugdymo užsiėmimus paaugliams, įvairius būrelius, organizuoja jų laisvalaikį, diskutuoja paaugliams aktualiomis temomis.

Programa „**Už vaikus atsakingi visi**”. Ši programa skirta tėvams, auginantiems 6–12 metų vaikus. Tėvai mokomi kurti teigiamus santykius su vaikais, spręsti įvairias kasdien gyvenimo problemas. Tėvai kviečiami savanoriškai burtis į pagalbos sau grupes, kuriose kartu ieško problemų sprendimo būdų šeimoje ir bendruomenėje (Jaunimo organizacijos Lietuvoje 1997: kas yra kas?, 1998).

Taigi šiame bendruomenės centre savanoriai vykde labai įvairių veiklą, tačiau siekia vieno tikslo – teikti pagalbą sunkumų turintiems bendruomenės nariams. Būtina skatinti jaunus žmones dalyvauti vaikų socialinės gerovės projektuose, vykdomuose savo bendruomenėje, nes tyrimas parodė, jog Lietuvos savanoriai linkę padėti vaikams.

Savanorių paieška nėra sudėtingas procesas, tačiau sunkiausia savanorį sudominti nuolatine veikla, kad jis jaustų vidinį poreikį ją tęsti. Išanalizavus savanorių atsakymus paaiškėjo veiksmingiausios jaunųjų savanorių skatinimo formos. Duomenys pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. **Savanorių skatinimo priemonės**

Skatinimo formos	Proc.
Išvykos, skirtos susipažinti su kitų patirtimi	22
Galimybė dalyvauti kvalifikacijos kėlimo kursuose	20
Pagyrimai, padėkos	16
Rekomendacijos mokyti, dirbti	13
Šventinių renginių organizavimas	9
Sveikinimai ypatingomis progomis	6
Metodinė pagalba studijuojant	5
Materialinis paskatinimas	5
Kita	4

Kaip matyti iš lentelės, labiausiai jaunuosius savanorius skatina veikti išvykos, skirtos susipažinti su kitų patirtimi. Tai rodo ne tik domėjimąsi savanorišku pasirinktos srities darbu, bet ir poreikį susitikti su kitais jaunais žmonėmis, turinčiais panašių tikslų bei vertybių. Tai sudaro galimybę atsirasti naujiems socialiniams ryšiams ir draugams, leidžia pažinti kitų miestų bei šalių specifinę patirtį socialinėje srityje, skatina gilintis į kultūrinius panašumus ir skirtumus. Taip savanorystė atlieka kelias funkcijas, t. y. tarnauja kaip pagalbos kitam priemonė, ugdo jaunų žmonių socialumo jausmą ir skatina tarpkultūrinį bendravimą.

Tyrimo metu pasidomėta, kokį išankstinį pasirengimą savanoriai turėjo prieš pradėdami dirbti savanorišką darbą. Skiriamos šios savanorių kategorijos:

5 lentelė. **Savanorių pasirengimas**

Pasirengimo rūšys	Proc.
• Išankstinio pasirengimo neturėjo	31
• Įgijo žinių specialiai organizuotuose kursuose	26
• Įgijo žinių įvairiuose seminaruose	26
• Įgijo žinių mokydamiesi aukštojoje ar aukštesniojoje mokykloje	17

Duomenys lentelėje rodo, jog lieka aktuali savanorių rengimo problema, nes 31 proc. savanorių nebuvo iš anksto paruošti savanoriškai veiklai. Dauguma savanorių teturi vidurinę išsilavinimą bei minimalią socialinės pagalbos patirtį, todėl išankstinis pasirengimas sumažintų įtampą bei pagerintų savanoriško darbo kokybę.

Savanoriai turi būti atitinkamai parengti sėkmingai atlikti savo vaidmenį bendruomenėje teikiant pagalbą vaikams. Būtina sudaryti savanorių rengimo programas, kuriose būtų nu-

matomas savanorių vaidmuo, įsipareigojimai, darbo aprašymas ir atsakomybė. Būtina numatyti, kaip savanoriai bus atrenkami, rengiami atlikti jiems skirtus vaidmenis, taip pat reikia nustatyti jų darbo vadybos pagrindus. Viena iš prioritetinių užduočių, siekiant įgyvendinti socialinės gerovės vaikams programas bendruomenėje, yra nuolatinis savanorių sudominimas savanoriška veikla ir skatinimas tęsti veiklą. Taip pat svarbu, jog savanoriams būtų paskirstyta atsakomybė už bendruomenėje vykdomą socialinės gerovės programą. Bendruomenės savanorių įtraukimas į programos planavimą, vykdymą bei įvertinimą garantuoja tikslesnį bendruomenės narių poreikių ištyrimą bei natūralesnę pagalbą.

Išvados

Vaikų socialinių problemų analizė rodo, jog jiems būtina socialinė pagalba. Ją galėtų suteikti bendruomenė, skatindama aktyviausius savo narius – savanorius – įgyvendinti vaikų socialinės gerovės programas visuomenėje.

Pagrindinė savanorių veikla bendruomenėje – programų, užtikrinančių jos narių socialinę gerovę, įgyvendinimas. Savanoriai atskleidžia visuomenei realias vaikų problemas, susijusias su bendruomenės narių poreikiais. Tuo pagrindu savanoriai planuoja, kuria ir skatina įgyvendinti socialinius projektus, tenkinančius vaikų reikmes.

Tyrimo rezultatai parodė, jog Lietuvos jaunimas aktyviai įsitraukia į savanorišką veiklą, jos prioritetinė sritis – socialinė pagalba vaikams, nes ji sudaro geriausias sąlygas patenkinti saviraiškos ir savirealizacijos poreikius. Jaunieji savanoriai nori ne tik tenkinti asmeninius poreikius, bet ir padėti bendruomenės nariams. Paaiškėjo, jog dauguma savanorių neturėjo išankstinio pasirengimo savanoriškai veiklai. Savanoriai turi būti rengiami ir nuolat skatinami dalyvauti vaikų socialinės gerovės programose, kad sėkmingai atliktų savo vaidmenį.

LITERATŪRA

1. **Bitinas B., Giedraitienė E.** Socialinis pedagogas: pareigybė ir kvalifikacinė charakteristika. – Klaipėda, 1997.
2. **Clary E. G., Snyder M.** A functional analysis of altruism and prosocial behavior: the case of volunteerism // Ed. Clark M. S. Review of personality and social psychology. – Newbury park: Sage, 1991.
3. **Ellis J. S.** Research on Volunteerism.... What needs to be done // Journal of Voluntary Action Research. 1985. Vol. 14. No. 2/3.
4. **European** voluntary service for young people/ Ed. Cresson E. – Luxembourg: Beltz, 1999.
5. **Europos** komisijos pranešimas apie savanoriškų organizacijų bei fondų vaidmens stiprinimą Europoje. 1998.
6. **Jaunimo** organizacijos Lietuvoje 1997: kas yra kas? / red. Grikinienė D. – Vilnius, 1998.
7. **Johnson L.** Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. – Vilnius: Spauda, 2001.
8. **Jordanas P., Ochman M.** Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. – Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras, 1998.
9. **Lamontagne Y.** Būti tėvais pamišusiam pasaulyje. – Vilnius: Tyto Alba, 1999.
10. **Leliūgienė I.** Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas: Technologija, 1997.
11. **Molly V.** Youth volunteering in North Tyneside. – North Tyneside: North Tyneside Council, 1998.
12. **Naidich W. B., Chisholm M.** Developing programs for homeless and runaway youth. – New York: Covenant House, 1996.
13. **Patterson J., Tremper Ch., Rypkema P.** Staff screening tool kit. Keeping the bad apples out of your organization. – Washington: Nonprofit Risk Management Center, 1994.
14. **Pūras D.** Ar turime prievartos strategiją? // Prievarta prieš vaikus: konferencijos pranešimų medžiaga. – Vilnius: Presvika, 1999.
15. **Results** of the Pilot Action 1996–1997. State of play for the Programme 1998–1999. – Weimar: Plenum, 1999.
16. **Savanoriško** darbo pradžiamokslis / parengė Melianas A., Naujokaitis J., Sinkevičius A. – Vilnius: Savanorių centras, 1997.

17. **Stallings B. B.** Training busy staff to succeed with volunteers. – Pleasanton: Building Better Skills, 1998.
18. **Sutton C.** Socialinis darbas. Bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius: Spauda, 1999
19. **Vaitkevičius J.** Socialinės pedagogikos pagrindai. – Vilnius: Egalda, 1995.
20. **Volontariat** international partenariat et solidarite. – Paris: Delegation Catholique Pour la Cooperation.

THE ROLE OF VOLUNTEERS IMPLEMENTING COMMUNITY PROGRAMS FOR THE SOCIAL IMPROVEMENT OF CHILDREN

Dr. Ilona Jonutytė

Klaipėda University

Summary

Global social changes of the society have strengthened the need of improvement of children's protection, but at the same time the development functions of family and community have weakened. Today the government can't and even does not want to monopolize the decisions of childhood issues, that is why the issues of children's improvement gain help from non-governmental organizations (NGO) in democratic countries. NGOs often inspire and activate voluntary help that provide community members with social services.

This article is based on the research (of the foreign countries) on the understanding of communities and the significance of voluntary help implementing programs of social improvement. Based on the interpretation of the research results, it is shown that, thanks to community's voluntary activities, there are many opportunities to implement social improvement programs, which reflect the needs of children. The community voluntary activities cover various functions: the creation of social improvement programs and their realization, mediation between children and adults, between children and the community and between children and professionals. In addition, the research data indicates that the preparation of volunteers is necessary for the implementation of child social improvement programs as well as their on-going support and active encouragement seeking for the volunteer's continuity in community activities.